

ACTA CARSOLOGICA	31/1	13	165-174	LJUBLJANA 2002
------------------	------	----	---------	----------------

COBISS: 1.08

# **KULTURNA DEDIŠČINA IN VAROVANA OBMOČJA**

## **CULTURAL HERITAGE AND PROTECTED AREAS**

**ZVEZDA DELAK KOŽELJ<sup>1</sup>**

<sup>1</sup> Ministrstvo za kulturo, Uprava RS za kulturno dediščino, Plečnikov trg 2, SI-1000 LJUBLJANA, SLOVENIJA

Prejeto / received: 16. 4. 2002

**Izvleček**

UDK: 39.719(497.4)

**Zvezda Delak Koželj: Kulturna dediščina in varovana območja**

Prispevek opredeljuje vlogo dejavnosti varstva dediščine v območjih zavarovane krajine oziroma parkov, ki vsekakor presega običajne delovne postopke. Izpostavlja vlogo etnologa konservatorja s poudarkom na pomenu temeljnih raziskav izbranega območja kot osnove za načrtovanje obsega vsebine, predstavitve dediščine, upravljanja, skratka celovitega razvoja zavarovanega območja.

**Ključne besede:** varstvo, kulturna dediščina, etnologija, načrtovanje, zavarovana območja, Slovenija.

**Abstract**

UDC: 39.719(497.4)

**Zvezda Delak Koželj: Cultural Heritage and Protected Areas**

The article is defining the role of heritage - conservation activity in sites of protected landscape and parks respectively; the activity which by all means surpasses the habitual working processes. It exposes the role of ethnologist - conservationist with the stress on inevitability of basic researches on the chosen site, which should serve as grounding for planning the complex development of the protected region (i.e.: the extent of content, heritage presentation, management, ...).

**Key words:** conservation, cultural heritage, ethnology, planning, protected sites, Slovenia.

Pri pisanju sem sledila zamisli, da “prispevek naj ne bo samo zopet ena od teoretičnih razprav, ki so pokazale, da prav etnologija lahko ugotavlja vzročne povezave materialno - prostorskih sestavin s človekom in njegovim vsakdanjim življenjem” (Bogataj 1982, 39), po drugi strani pa sem si zadala tudi nalogo, da bi predstavila dve manj splošno znani dejstvi. Bistvo prve je v zavesti, “da (samo) potrjevanje vrednosti neke stroke ni enostavno in da se koristnost delovanja ne pokaže nujno istočasno, ampak jo lahko potrdi šele kasnejši čas” (Ravnik 1978, 7). To ugotovitev smiselno razvijamo dalje, v bistvo varstvene dejavnosti, ki je v prepoznavanju, vrednotenju in čim ustrežnejšem ohranjanju in vključevanju dediščine v današnje in prihodnje življenje. Ob dolgoletni konservatorski praksi se tako hote ali nehote razvije pretanjen občutek za ustreznost, univerzalnost, lahko rečemo tudi absolutnost načrtovanja varstvenih zahtev v dolgoročnem smislu (npr. neustreznost nadomestnih gradenj namesto mogoče prenove, melioracije). Le - te zahteve pa so običajno v nasprotju z dnevnimi, a seveda kratkoročno gledano ekonomsko sprejemljivejšimi cilji, ki jih v večini primerov zahteva tako širša družbena skupnost, kakor tudi posamezni imetniki kulturnih spomenikov, oziroma dediščine.

Ena izmed temeljnih identitet naroda je vsekakor materialna kulturna dediščina. Žal pa je tako v upravnih kot učno-vzgojnih in kulturnih dejavnostih, da ne govorimo o družbi nasploh, vse premalo zavesti o pglavitnem poslanstvu dejavnosti varovanja naravne in kulturne dediščine, katerega ožji del je konservatorstvo kot interdisciplinarna stroka ali neposredno varstvo. Namen naše dejavnosti je predvsem v preučevanju, posredovanju pomena, bistva, varstva in zakonitosti razvoja gmotnih ostalin preteklosti za boljše poznavanje, predvidevanje in načrtovanje za prihodnost. Kulturno dediščino varujemo tudi zato, da ohranjamo izročeno okolje, da si zagotovimo pomemben del kulturnega življenja, ki pripoveduje o “kulturnih, civilizacijskih, tehniških, umetnostnih, zgodovinskih, ekonomskih itn. odnosih, dogajanju v času in prostoru” (Sedej 1977, 82-83). Kulturni spomeniki so predvsem kulturno - pričevalne materialne ostaline preteklih dob; varujemo jih zato, da jih v neokrnjeni in izvorni obliki ohranimo sebi in zanamcem kot “eminentno pričo o človekovi kulturi in civilizaciji” (Sedej 1977, 72).

Tako obsega redno delo konservatorjev na regionalni ravni naslednje zadolžitve:

- evidentiranje objektov in območij na terenu;
- inventariziranje, dokumentiranje, izdelava topografij, razglašanje objektov in območij;
- sodelovanje pri urbanistično - planskih dokumentih na več nivojih, npr. etnologi še posebno z etnološkimi raziskavami načina življenja;
- priprava mnenj in soglasij za posege v zavarovanih območjih;
- sodelovanje v interdisciplinarnem procesu prenove;
- priprava izhodišč za izdelavo konservatorskega programa, vodenje spomeniško varstvenih akcij;
- popularizacija varstva dediščine;
- izvajanje raziskovalne dejavnosti in lastno izobraževanje;
- mentorstvo in poučevanje;
- spremljanje razvoja bazične in varstvene stroke.

Pri reorganizaciji prej enotne varstvene službe na resor okolja in prostora in na resor kulture, smo s stališča zagotavljanja javnega interesa kulturne dediščine - še posebno zaradi nadomestitve pojma naravna dediščina s pojmom narava - v novi varstveni zakonodaji skušali zavarovati pojem

kulturne dediščine v vsej širini z namenom, da zagotovimo varovanje vseh enot naravnega in človekovega okolja, ki imajo kulturno vrednost (Pirkovič 1992).

Zakon o varstvu kulturne dediščine določa v 2. čl. pojem kulturne dediščine takole: "Kulturna dediščina (v nadaljnjem besedilu: dediščina) so območja in kompleksi, grajeni in drugače oblikovani objekti, predmeti ali skupine predmetov oziroma ohranjena materializirana dela kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu.

Dediščina so predvsem arheološka najdišča in predmeti; naselbinska območja, zlasti stara mestna in vaška jedra, oblikovana narava in kulturna krajina, stavbe, njihovi deli ali skupine stavb umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti; stavbe in drugi predmeti, ki so v zvezi s pomembnimi osebami in dogodki naše politične, gospodarske in kulturne zgodovine; arhivsko gradivo; knjižnično gradivo; predmeti ali skupine predmetov zgodovinskega, umetnostno-zgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, sociološkega, antropološkega, etnološkega ali naravoslovnega pomena, ki izpričujejo zgodovinska dogajanja na Slovenskem" (1999).

Glede na lastnosti pa delimo kulturne spomenike v 6. čl. Zakona na naslednje varstvene skupine: arheološke, zgodovinske, umetnostnozgodovinske oziroma umetnostne in arhitekturne, naselbinske, etnološke, tehniške spomenike, spomenike oblikovane narave in kulturno krajino.

Spomeniki oblikovane narave so območja ali objekti vrtnega in parkovnega oblikovanja, navadno povezani z drugimi kulturnimi spomeniki, z estetsko in kulturno namembnostjo.

Kulturna krajina je spomeniško območje, katerega strukturo, razvoj in funkcijo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost v prostoru.

Obstoječi zakon predstavlja korak nazaj v primerjavi s prehodnim predlogom zakona, ki je delil dediščino na arheološko, stavbno, vrtnoarhitekturno, memorialno, naselbinsko, kulturno in zgodovinsko krajino. Skušal je slediti sodobnim težnjam v varstveni stroki, ki si prizadevajo presegati zaviralni anahronizem naše dejavnosti - razmejitev predmeta dela na posamezne zvrsti glede na svoje značilne lastnosti, kar pomeni intenziviranje interdisciplinarnega pristopa k obravnavi dediščine.

Ob tej predstavitvi poudarjamo še zlasti širitev vsebine predmeta varstva od posameznih kulturnih spomenikov, preko objektov in območij kulturne dediščine, do grajenega kulturnega okolja v najširšem smislu kot najnovejše strokovne usmeritve.

Predlog zakona je glede na temeljni varstveni režim delil nepremične kulturne spomenike na naslednje varstvene skupine, na stavbne, memorialne, arheološke spomenike, spomenike vrtno arhitekture, naselbinske spomenike in spomeniško krajino.

Naj tolmačimo le vsebino stičnih zvrsti dediščine in spomenikov (izjalovljenega predloga zakona):

- \* vrtnoarhitekturna dediščina so deli kultivirane narave oziroma objekti, ki so urejeni z naravnimi elementi po vrtnoarhitekturnih načelih (vrtovi, parki, drevoredi). Praviloma so prostorsko in vsebinsko povezani s stavbno dediščino.
- \* kulturna krajina so deli narave, katerih razvoj in strukturo določajo človekovi pretekli in sodobni posegi, ki temeljijo na, oziroma izkoriščajo naravne procese in naravne danosti (kontinuirana, industrijska, urbana krajina).
- \* zgodovinska krajina so deli naravne ali kulturne krajine, kjer so potekali pomembni zgodovinski dogodki, predvsem bitke in druge vojaške operacije, katerih materialni ostanki so ohranjeni

“in situ”. Zgodovinska krajina je tudi reliktna ali arheološka krajina.

- \* spomeniki vrtno arhitekture so enote kultivirane narave oziroma človekovega okolja, kot so parki, vrtovi in drevoredi, ki so urejeni z naravnimi in zgrajenimi prvami po vrtnoarhitekturnih načelih. Praviloma so prostorsko in vsebinsko povezani s stavbnimi ali naselbinskimi spomeniki.
- \* spomeniška krajina so deli človekovega okolja ali narave, katerih razvoj, strukturo in rabo prostora določajo naravni procesi oziroma danosti ter človekovi posegi, skupaj s pripadajočimi naselji in grajenimi objekti. Zavarovana krajina so tudi deli narave, kjer so potekali pomembni zgodovinski dogodki, oziroma kjer so ohranjeni pomembni sledovi nekdanje poselitve.

Predloženih kategorij (razen kulturne krajine) obstoječi Zakon ni povzel, a so v celoti umeščene kot 'vrste dediščine' v Pravilniku o vodenju zbirnega registra kulturne in naravne dediščine (1995). Na podlagi Pravilnika in obstoječega Zakona je dediščina zavarovana na podlagi vpisa v zbirni register dediščine, kar je osnova za uveljavljanje javnega interesa.

Z delitvijo celovite varstvene dejavnosti - kar je ne glede na vzroke vprašljivo tako s stališča varstvenih prizadevanj v tujini, kakor tudi s strani dolgoročnega vidika varstva kulturne dediščine - ugotavljamo intenziviranje strokovnega razkola še posebno na vsebinskem nivoju nekdanj skupnih varstvenih kategorij kot so narodni, regijski, krajinski park. Le-ti so se sedaj začeli obravnavati kot izvirna naravovarstvena kategorija oziroma inštrument, ki služi le ciljem varstva narave.

Kulturno-dediščinske sestavine prostora in vrednote so postale zreducirane na 'sektorski interes' v zavarovanem območju (kot npr. kmetijstvo, gozdarstvo, poselitve itd.) s katerim je potrebno usklajevanje šele v izvedbenih in ne v konceptualnih fazah.

Ob ločitvi varstvene dejavnosti izpred sedmih let si lahko osvežimo spomin s kar identično delitvijo v sredini šestdesetih let, ki se je izvedla iz podobnih vzrokov, vendar pa predvsem zaradi tehničnih vprašanj ni bila izpeljana v praksi v kasnejših letih.

Proces ki poteka od leta 1994 s preseganjem kulturne dimenzije v smislu širitve svojega torišča dela s področja bolj ali manj točkastega varstva naravne dediščine na celovito varstvo narave, v bistvu zanika tudi osnovni vzrok nastanka dejavnosti varstva naravne dediščine - kulturno dimenzijo narave. Le-ta vidik je po mnenju dejavnosti varstva kulturne dediščine prisoten na vsebinskem in še posebno na gmotnem nivoju - v smislu kulturnega poseganja človeka v preteklosti tako rekoč povsod v prostoru!

Kot znane primere naj navedemo obsežne poseke gozdov zaradi poselitve v Logarski dolini in steklarske izrabe na Pohorju. Do danes so se te površine znova zarasle z drugimi vrstami drevja, kar je doprineslo k vnovični novi, a docela drugačni podobi tamkajšnje krajine in vrednotenju prostora. Naravovarstvena ozka, tudi likovna in estetska merila navajajo na občutno spremenljivost v vrednotenju prostora!

Na območjih zavarovane krajine in parkov prihaja občasno do podvajanja dela, še pogosteje pa do odsotnosti ali le površnega obravnavanja kulturne dediščine s strani dejavnosti varstva narave.

Kot primer navajamo gradivo za Prostorski plan Notranjskega parka, kjer smo zasledili od vseh izdatno študijsko obdelanih dejavnosti, najskromneje obdelano področje kulturne dediščine, ki je bilo obravnavano le z navedbo varstvenih skupin.

Kot drugi primer neustrezne vključitve varstva kulturne dediščine zaradi odsotnosti sodelovanja obeh resorjev navajamo še Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (1996). Še posebno so bili deležni očitkov naslednji sklopi:

- pomanjkanje določenih kulturnih pomenov varstva;
- neusklajen seznam objektov kulturne dediščine, ki so kulturni spomenik s službo varstva kulturne dediščine;
- neustrezni varstveni režimi za objekte in območja kulturne dediščine, kakor tudi širitev pristojnosti Ministrstva za okolje in prostor na delokrog Ministrstva za kulturo;
- širitev področja dela javnega zavoda na področje redne dejavnosti pristojnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine (kot je npr. vzdrževanje, obnavljanje in zavarovanje kulturnih spomenikov).

Zaradi omenjenih in še morebitnih drugih, podobnih problemov si Uprava RS za kulturno dediščino prizadeva v želji po rešitvi nakopičenih nerešenih vprašanj in že omenjenih aktualnih stremeljenj po intenziviranju interdisciplinarnega pristopa - parki so tako rekoč vzorčen primer - doreči z Upravo RS za varstvo narave še posebno na nivoju zavarovane krajine ali parkov - vrste in način sodelovanja obeh varstvenih služb - po načelu prevladujočega varstvenega interesa.

Tako je v letih 1996 / 1997 bilo določenih 60 območij kompleksnega varstva kulturne dediščine v odprtem prostoru, ki so kulturnodediščinski ekvivalent naravnih parkov. So posebna prostorsko - urejevalna in regionalno razvojna kategorija po načelih so - kulturnega, trajnostnega razvoja.

V drugem problemskem sklopu pa želimo nakazati nadgraditev ustaljene vloge etnologa v varstveni dejavnosti, pri obravnavi zavarovanih območij in podeželja.

Še v času po drugi svetovni vojni je predmet etnologije v učno - vzgojnih in raziskovalnih programih predstavljalo obsežno področje ljudske kulture, ki so ga "istovetili s kmečko kulturo in nekaterimi njej sorodnimi pojavi" (Kremenšek 1976, 38). Do odločnega preseganja, razširitve omenjenih strokovnih pogledov je prišlo v začetku šestdesetih let z opredelitvijo ljudske kulture in načina življenja vseh socialnih in profesionalnih skupin na ravni sedanosti in tudi vsakdanosti kot temeljne naloge etnološkega preučevanja (Novak 1956). Stroka se je tudi z naslonom na sočasne evropske teorije in prakse, še posebno na Švico in Švedsko) vse bolj usmerjala na preučevanje razmerij človeka z gmotnimi, družbenimi in duhovnimi razsežnostmi na vseh področjih vsakdanjega življenja. Merilo obravnave je postala še posebno družbena odmevnost kulturnih pojavov. Če zopet povzamemo: "v ospredju je torej tukaj celota, temelječa sicer na posameznostih, ki morajo biti natančno preučene, seveda v prvi vrsti v svojem odnosu do celotnega kulturnega ustroja" (Kremenšek 1976, 37). Zaradi tradicije in čistih prakticističnih razlogov, pa se nekateri raziskovalci usmerjajo na obravnavo ljudskega stavbarstva, drugi v urbano etnologijo itd.

Z že omenjeno usmeritvijo zanimanja s predmetov na odnose, še posebno pa na človeške razsežnosti in vsebino kulturnih elementov, je prišlo do pobud za uveljavljanje in vključevanje etnološkega vidika pri vseh zvrsteh spomenikov in dediščine.

Sčasoma se je zavedla tudi širša strokovna javnost, da se etnologi konservatorji poleg redne dejavnosti (npr. evidenca, razglašanje spomenikov, izvajanje obnovitvenih posegov) ukvarjamo tudi, pa čeprav le bolj posredno, z vprašanji usmerjanja poselitve, prenove naselij in oblikovanja novogradenj, seveda vse v interdisciplinarnem smislu. Če nadaljujemo to razmišljanje, bi se osredotočili na predstavitve vloge in pomena etnološkega vidika v obravnavanju ljudskega stavbarstva, v prenovi naselij in pri interdisciplinarnem načrtovanju prostora pri nas nasploh.

Bistvo etnološkega vidika pri ljudskem stavbarstvu je poleg že omenjenega odnosa človeka do obravnavanega objekta raziskovanje vzrokov za njegov nastanek, predelave, dograjevanja, rušenja, prestavitve. Iščemo njegov pomen za okolico in tako tudi povratne vplive okolja (fizičnega

in družbenega) na stavbo v preteklosti kakor tudi danes. Tako iz poznavanja načina, oblik gradnje, poznavanja stanovanjske opreme, pa tudi vseh ostalih zvrsti gospodarstva, družbenega in duhovnega življenja izluščimo "tista spoznanja, ki označujejo njihove lastnike, uporabnike, nosilce, udeležence" itd. (Kremenšek 1976, 37)

Etnološki vidik predstavlja še posebno zaradi tradicionalističnih gledanj včasih v zavesti drugih strok zelo ozek in folkoristični pomen materialne dediščine, ki ga le-ti že kar preveč rutinsko obvladajo!

Pri prenovi mest, trgov in vasi se je tudi že med arhitekti koncem sedemdesetih let oblikovala jasna vloga etnologa. Tako citiramo misel, da mora proučiti vse vsebinske in oblikovne možnosti prostora, da bo zaščita poleg "ohranitve vseh prostorsko - likovnih kvalitiet in pričevalnosti kulturne dediščine" (Fister 1981) vsekakor "rezultat človekovih želja in da bo v skladu z njegovimi predstavami o lepi hiši in udobnem stanovanjskem prostoru ali širšem okolju" (Sedej 1980), "skratka, gre za ugotavljanje kontinuitete in različnih načinov bivanja v konkretnih lupinah in okoljih" (Bogataj 1982, 153).

Te predloge lahko dodatno argumentiramo z zahtevami za urejevalce prostora, ki jih zasledimo v Konvenciji o varstvu stavbne dediščine Evrope (Granada 1985) in Priporočilu o varstvu in prenovi podeželske stavbne dediščine (Strasbourg 1989). Od načrtovalcev pričakujemo, da "koordinirajo strategijo za celovito zaščito in prenavo grajene in naravne dediščine, ki naj temelji na celovitem sistemu planiranja, ta pa naj združuje tudi dve neločljivi sestavini ruralne dediščine (zemljo in arhitekturo)" (Fister 1991, 10).

Tako kritično razmišlja etnolog Janez Bogataj: "Naša zakonodaja razlikuje med kulturno dediščino in naravno dediščino, kar je tudi iz praktičnih dobronamernih birokratskih vidikov sprejemljivo, manj pa uporabno z vidika celovitega pogleda na modele človekovega razmerja do kulturnega (torej v dobršni meri tudi naravnega) okolja" (Bogataj 1992, 11). Dalje ugotavlja avtor trditve takole: "V družbi, ki je desetletja postavljala mejo med vrhunskimi kulturnimi stvaritvami in nekimi oblikami amaterizma (sedaj ljubiteljstva), seveda ne moremo pričakovati celovitega pogleda na kulturo v najširšem pomenu te besede" (Bogataj 1992, 11). To vsekakor nezmotljivo dejstvo lahko smiselno razširimo na problematiko nasilnih strokovnih razmejitev med stilno in ljudsko arhitekturo ter mestom in podeželjem tako v teoriji kot še posebno v praksi.

Navedena izhodišča bi radi napotili v naslednjo smer razmišljanja, v nedeljivo obravnavo objektov in območij kulturne dediščine v celovitem - seveda interdisciplinarnem - raziskovanju, načrtovanju in seveda tudi varovanju parkov in slovenskega podeželja. Medtem ko je želeni celoviti pristop v nekaterih deželah članicah Sveta Evrope že utečen pojav, če le navedem kot primer omenjeni gradivi Sveta Evrope in ne nazadnje tudi Strategijo za podeželje v Evropi, delno pa tudi v deželah članicah Delovne skupnosti Alpe - Jadran, dobiva pri nas natančnejše obrise (še le in predvsem) na teoretičnem nivoju.

Tako bi bila zopet etnologija, kakor v času razsvetljenstva, "naravnana tudi h kar najbolj konkretnim družbenopolitičnim nalogam" (Kremenšek 1978, 15) saj naj bi takratno "preučevanje načina življenja prebivalstva, njegove miselnosti, običajev, navad, njegove gospodarske dejavnosti, skupaj z izsledki drugih družboslovnih raziskav služilo tolmačenjem obstoječega stanja in oblikovanja napotkov za njegovo izboljšanje" (Kremenšek 1978, 15).

Morda danes vse bolj odkrivamo dejstvo, da je prav etnologija osrednja veda v konservatorstvu in primerjavi z ostalimi, ki celo spodbuja celoviti pristop pri obravnavi interdisciplinarnih nalog v varstveni dejavnosti in pri celoviti obravnavi razvoja zavarovanih območij in podeželja.

Na koncu bi predstavili še nekaj izstopajočih misli iz posveta o Stavbni dediščini in podeželskem razvoju:

- razmerje med varstvom (stavbne) dediščine in (podeželskim) razvojem ni linearno: varstvo ne vodi nujno v razvoj, kajti to razmerje je krožne narave. Razvoj izvira iz sodelovanja vzajemno delujočih elementov in dejavnikov (ekonomskih, družbenih, kulturnih in tehnoloških), med katerimi je lahko in mora biti (stavbna) dediščina gonilna sila.
- podeželski razvoj predstavlja kombinacijo stare podeželske modrosti z najbolj učinkovitim in ustreznim vidikom novih tehnologij.

Etnologi se zavedamo, da predstavlja splošno razvrednotenje okolja, še posebno njegovih grajenih struktur, razlog več za to, da se podeželski prostor, zavarovana območja pa še posebno, oblikuje bolj usklajeno na osnovi spoznanih in preizkušenih gospodarskih, družbenih, ekoloških in kulturnih meril.

“Končni cilj, ki naj omogoči ugotavljanje prednostne vloge posameznih sestavin, je ohranitev ali ponovna vzpostavitev takega bivalnega okolja, ki celostno združuje tako dele naravne in kulturne dediščine, kot smotrno rabo prostora danes in v prihodnosti. Sistem bo deloval šele tedaj, ko bo zajel resnično vse sestavine: naravna in kulturna dediščina pa so tiste, ki med vsemi neposredno ali posredno najmočneje določajo identiteto prostora in nanjo vplivajo” (Fister 1991,12).

Kot vzorčni primer bi navedli Plan narodnega parka Exmoor v Veliki Britaniji (Exmoor National park Plan 1991). Jasno določeni dolgoročni cilji zavarovanja in razvoja so vključeni v varstveni koncept - osnovan na ustreznih rabi in skupnem reševanju konfliktov parka kot nenadomestljivega vira, kar sta seveda enakovredno obravnavani naravna in kulturna dediščina. Začrtani cilji parka so izvedljivi ob podpori ozaveščenega lokalnega prebivalstva in javnosti s popularizacijo dediščine, sodelovanjem varstvene in svetovalne službe in ne nazadnje tudi s finančno pomočjo.

S celovito obravnavo kulturne dediščine parka, pripravo njene detajlne evidence, z razglašanjem in s čim ustreznjšo obnovo dediščine, skušajo vplivati še posebno na zavest prebivalstva o njenih vrednotah in nenadomestljivosti. Izhajajoč iz vseh nivojev dediščine, še posebno s predstavitvijo zgodovinskega, gospodarskega in družbenega razvoja - skušajo nanj z usmerjanjem tudi vplivati.

Kljub za naše razmere zgledni vsebini plana bi s stališča etnologa opozorili na ustrežnejši pristop do obravnave zavarovanega območja: gradivo predstavlja ključne naravne in kulturne vrednote, ki tvorijo njegov skupni imenovalac.

Šele po določitvi meja in ciljev varstva ter razvoja so si zadali nalogo priprave evidence in razglašanja dediščine, kar bi po našem mnenju morali narediti že v pripravljalni fazi.

Prva faza dela bi morala biti analitična in sintetična raziskava načina življenja območja (kjer je načrtovana zaščita) v preteklosti in sedanjosti na vseh nivojih pojavnosti od gospodarstva, družbenih razmer do duhovnega izročila in ob detajlni raziskavi naravne in kulturne dediščine.

Šele nato bi bilo strokovno ustrežneje in uspešneje izdelati vsa gradiva ki so potrebna za zavarovanje območja, kot so določanje meja parka in seveda plana varstva ter njegovega razvoja ob trajnem sodelovanju lokalnega prebivalstva s preverjanjem ustreznosti in še posebno izvedljivosti začrtanih varstvenih režimov.

Opredeljene postopke bi morali vgraditi tudi v pripravo programov varstva in razvoja za širša zavarovana območja, ki so v pripravi. Zavedati se moramo, da bi omenjene raziskave, tako z vidika varstva kakor bazičnih strok, dale usmeritve - katere so sektorske prednosti in pravila - po



katerih bi potekal razvoj območja, da bo uresničeval varstvene interese. Generalni koncept in strategija sta vsekakor rezultat usklajevanj izvajalca (nosilca) priprave programa varstva in razvoja s posameznimi sektorji. Ukrepi in načini za uresničevanje razvojnih možnosti, ki izhajajo iz zahtev varstva in razvoja kulturne dediščine naj bi bili podrobneje predstavljeni in opredeljeni v prostorskih dokumentih in drugih aktih.

## BIBLIOGRAFIJA

- Bogataj, J., 1982: Etnološki vidik pri prenovi mestnih in vaških naselij.- Sinteza 58, 59, 60, 39, Ljubljana
- Bogataj, J., 1992: Sto srečanj z dediščino.- Prešernova družba, Ljubljana
- Delovna skupnost Alpe - Jadran, 1994: Drugo skupno poročilo o zgodovinskih središčih, Ljubljana
- ECOVAST, 1994: Eine Strategie für den ländlichen Raum in Europa, Dorset
- Exmoor National park Plan 1991 - 1996, 1991: 17 - 19, 43 - 51, Dulverton
- Fister, P., 1981: Problematika prenove vasi.- Zbornik posvetovanj Muzej na prostem v Sloveniji in Odnos slovenske etnologije do arhitekturne dediščine in sodobnega stanovanjskega načrtovanja, str.: 2, Ljubljana
- Fister, P., 1991: Novi pomen prenove kot dela celovitega varstva, urejanja in gradnje prostora.- Urbani izziv, 16, 17, Ljubljana
- Kremenšek, S., 1976: Uvod.- Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, 1, Ljubljana
- Kremenšek, S., 1978: Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli.- Pogledi na etnologijo, Ljubljana
- Notranjski ekološki center, 1996: Prostorski plan Notranjskega parka (delovno gradivo), Cerknica
- Novak, V., 1956: O bistvu etnografije in njeni metodi.- Slovenski etnograf, 9, 7 - 15, Ljubljana
- Pirkovič, J., 1992: Razdelitev pristojnosti in nalog na področju varstva naravne in kulturne dediščine.- Predlog nove ureditve, Varstvo spomenikov, 34, 9 - 21, Ljubljana
- Pravilnik o vodenju zbirnega registra kulturne in naravne dediščine, 1995: Uradni list, 26, Ljubljana
- Ravnik, M., 1978: Etnologija in sodobna slovenska družba.- Zbornik posveta Etnologija in sodobna slovenska družba, Posavski muzej Brežice, 5, str.: 7, Brežice
- Sedej, I., 1977: Prispevek h konservatorski metodologiji in teoriji.- Vestnik, 4, 82 - 83, Ljubljana
- Sedej, I., 1980: Etnološki spomeniki in etnologija.- Poglavlja iz metodike etnološkega raziskovanja, Knjižnica Glasnika SED, 4, 26 - 38, Ljubljana
- Sedej, I., 1989: Vloga in položaj etnologa v varstvu kulturnih spomenikov.- Okrogla miza "Etnologija - arhitektura", Glasnik SED, 20, 1, 3, Ljubljana
- Svet Evrope, 1985: Konvencija o varstvu stavbne dediščine Evrope, Granada
- Svet Evrope, 1989: Priporočilo o varstvu in prenovi podeželske stavbne dediščine, Strasbourg
- Zakon o regijskem parku Škocjanske jame, 1996: Uradni list, 57, Ljubljana
- Zakon o varstvu kulturne dediščine, 1999: Uradni list, 7, Ljubljana

## **CULTURAL HERITAGE AND THE PROTECTED SITES**

### **Summary**

The article is dealing with the meaning and the role of both, ethnology and conservation in general, with the particular stress on their indispensable place (hitherto and desired for the future) in the process of planning the development of rural environment. From the standpoints of both branches is brought forward the unsuitable partition of the until recently joint official authority for conservation - into two competences. Further is explained the entry of contemporary professional strivings in the text of the new law on cultural heritage (which is in preparation) and are presented the definitions of heritage as well as of the conservation's groups. Exposed are tasks of ethnology, the essence of ethnological conservation and the role of ethnologist regarding the reconstruction of settlement sites. Moreover, the authoress is pointing out the new demands given to the steady role of ethnologist dealing with the interdisciplinary treatment of protected sites and of complex development of rural environment. Regarding the example of the National Park Ex-moor is proposed the more appropriate approach in planning and treating the protected site as it is the matter of joint category of natural and cultural heritage conservation.